

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ІНДИКАТОРИ РІВНЯ І ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

В статті аналізуються проблеми природного руху, захворюваності і зайнятості населення Дніпропетровської області, які розглядаються як індикатори рівня і якості життя населення. Зазначається, що на тлі постійної депопуляції спостерігається повільна, але стійка тенденція зростання природного приросту населення за рахунок збільшення народжуваності і зменшення смертності. Серед причин смертності переважають хвороби системи кровообігу. У структурі захворюваності переважають хвороби органів дихання, що пояснюється несприятливою екологічною ситуацією в регіоні. Зайнятість населення, як умова отримання населенням якісних медичних послуг, на Дніпропетровщині є однією з найвищих в Україні. Серед причин звільнення найманих працівників останніми роками переважають економічні причини.

Ключові слова: природний рух населення, захворюваність населення, зайнятість населення, рівень життя, якість життя.

Віктор Грушка. СОЦИАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ДНЕПРОПЕТРОВСКОЙ ОБЛАСТИ КАК ИНДИКАТОРЫ УРОВНЯ И КАЧЕСТВА ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ. В статье анализируются проблемы природного движения, заболеваемости и занятости населения Днепропетровской области, которые рассматриваются как индикаторы уровня и качества жизни населения. Отмечается, что на фоне постоянной депопуляции наблюдается медленная, но устойчивая тенденция увеличения природного прироста населения за счет увеличения рождаемости и уменьшения смертности. Среди причин смертности преобладают болезни системы кровообращения. В структуре заболеваемости преобладают болезни органов дыхания, что объясняется неблагоприятной экологической ситуацией в регионе. Занятость населения, как условие получения населением качественных медицинских услуг, на Днепропетровщине одна из лучших в Украине. Среди причин увольнения наемных работников в последние годы преобладают экономические причины.

Ключевые слова: природное движение населения, заболеваемость населения, занятость населения, уровень жизни, качество жизни.

Viktor Grushka. SOCIAL PROBLEMS OF DNEPROPETROVSK REGION AS STANDARD OF LIVING AND QUALITY OF LIFE INDICATORS. The article analyzes problems of natural movement, morbidity and employment level of Dnepropetrovsk region, which are considered as quality of life and standard of living indicators. It is noted that despite the ongoing depopulation there has been a slow but steady increase in natural population growth due to increase in fertility and mortality reduction. Prevailing cause of death are cardiovascular diseases. In the structure of morbidity respiratory diseases prevail, due to the unfavorable ecological situation in the region. Employment level, as a condition of obtaining high-quality medical services in the region is one of the best in Ukraine. Among the reasons for dismissal of employees in recent years economic factors prevail.

Keywords: population natural movement, population morbidity, population employment level, standard of living, quality of life.

Актуальність дослідження. Україна, як молода суверенна держава, з отриманням незалежності почала наполегливо докладати зусиль для інтеграції у світову і європейську спільноту. Зокрема, стратегічний курс на євроінтеграцію проголошено в Конституції України. Однак, затяжна соціально-економічна криза, політична нестабільність українського суспільства, інші труднощі перехідного періоду перешкоджають успішній реалізації цього курсу. І все ж протягом останніх років досягнуто певних успіхів: Україна є членом багатьох міжнародних організацій, зокрема СОТ, підписано численні міжнародні угоди, які свідчать про послідовний невпинний рух до європейської спільноти. Найбільшим досягненням України стала реальна підготовка угоди про входження України в ЄС в якості асоційованого члена.

Відповідно до вимог ЄС відбувається демократизація українського суспільства, поступово реформуються всі його інститути: законодавство, економіка, фінансова система, соціальна сфера - освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, забезпечення житлом тощо. Але одним з найголовніших завдань є поступове наближення до європейських соціальних стандартів, що може стати вирішальною умовою вступу до ЄС. Саме у реформуванні соціальної сфери очікуються найбільші зрушення, які повинні суттєво змінити якість життя громадян України. Досягти цього непросто, бо є низка соціальних проблем, які вимагають негайного кардинального вирішення. На тлі низького рівня життя у загальнонаціональному вимірі виділяються окремі регіони із специфічним розвитком господарства, де протягом багатьох десятиліть сформувався особливий комплекс суспільно-географічних умов, який вимагає детального дослідження для знаходження оптимальних шляхів вирішення головного питання – суттєвого покращання якості життя населення. До таких регіонів відноситься Дніпропетровщина.

Дніпропетровська область займає провідне місце в Україні за обсягами промислового виробництва в галузях металургії, машинобудування, коксохімічній, гірничо-видобувній та інших. Значна концентрація промислових підприємств з шкідливим впливом на природне оточення зумовила формування несприятливої екологічної ситуації на більшій частині території області, особливо, в районах потужних промислових вузлів (Кривий Ріг, Жовті Води, Дніпродзержинськ та інші). Це, в свою чергу, призвело до збільшення захворюваності населення на так звані екологічно залежні хвороби, погіршення санітарно-епідеміологічного стану великих територій, де мешкають сотні тисяч людей. Тому традиційні для України соціальні проблеми на Дніпропетровщині ускладнилися необхідністю вирішення і таких, специфічних для даної території проблем, похідних від суттєвого погіршення стану навколишнього природного середовища. Отже, суспільно-географічні

дослідження цих питань представляються актуальними і мають важливе значення для покращання рівня життя населення Дніпропетровської області.

Аналіз попередніх досліджень. Природні умови, соціальна та екологічна ситуація Дніпропетровщини досить детально досліджувалися геологами, географами, екологами, соціологами, представниками медичних наук, що вивчають стан здоров'я людини і його залежність від природного середовища. Із досліджень загальних проблем України відомо, що в Дніпропетровській області відбувається процес депопуляції населення, існує проблема зайнятості населення, поширюються специфічні екологічно залежні хвороби, вкрай нерівномірно розподіляються доходи населення, є численні соціальні проблеми іншого характеру, пов'язані з побутовими умовами, забезпеченістю житлом, недосконалістю соціального захисту пенсіонерів, сиріт, людей похилого віку тощо. Але спеціальні комплексні суспільно-географічні дослідження соціальних проблем регіону практично не виконувалися. Відомі лише окремі дослідження Н. Горожанкіної, З. Бойко та Д. Шиян, в яких розглядалися питання розвитку системи освіти, формування трудових ресурсів регіону і захворюваність населення м. Кривий Ріг на екологічно залежні хвороби.

Метою даного дослідження є висвітлення та аналіз найбільш значних соціальних проблем Дніпропетровщини у якості індикаторів рівня та якості життя населення для пошуку і обґрунтування шляхів їх ефективного вирішення.

Виклад результатів дослідження. З усього комплексу соціальних і соціально значимих проблем області ми в межах даної статті розглядаємо ті проблеми, які найбільш яскраво відображають загальний стан соціальної сфери регіону. На нашу думку, саме ці проблеми є своєрідними індикаторами «соціального здоров'я» регіону і саме вони повинні бути першочерговими об'єктами суспільно-географічного дослідження. Отже, ми розглядаємо стосовно населення Дніпропетровської області такі питання, як природний рух, захворюваність і зайнятість.

Природний рух населення є основним показником, що відображає соціально-економічні та інші умови природного відтворення населення. В сприятливих умовах сальдо народжуваності і смертності є позитивним і оптимізується відповідно до економічних і соціальних умов суспільства. Коли ж умови для природного відтворення населення несприятливі, що характерно для України в цілому, народжуваність скорочується і сальдо стає від'ємним. В Україні депопуляція населення почалася ще за радянських часів (із середини 70-х років ХХ ст.), але найбільш яскраво вона проявляється з 90-х років ХХ ст., коли почався процес становлення України як незалежної країни. З початку ХХІ ст. почала проявлятися тенденція поступового гальмування процесу депопуляції за рахунок повільного зростання народжуваності і часткового зменшення смертності.

У дослідженні природного руху населення регіону достатньо проаналізувати його динаміку за останні роки (рис. 1).

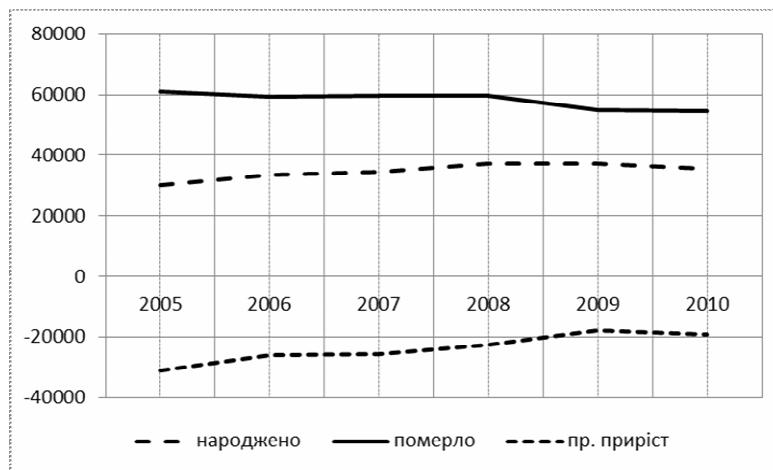

Рис. 1. Динаміка складових природного руху населення Дніпропетровської області в абсолютних показниках за даними [2]

Як видно з рис. 1, в регіоні спостерігається повільне зростання народжуваності (за виключенням періоду 2009 - 2010 року), зменшення смертності і відповідні зміни природного приросту населення. Сповільнення цієї тенденції після 2008 року можна пояснити впливом фінансово-економічної кризи, яка помітно вплинула на всі соціальні процеси.

Одним з важливих показників якості життя є очікувана тривалість життя при народженні. Динаміка цього показника наведена на рис. 2.

З графіків на рис. 2 видно, що тільки у 2010 році очікувана тривалість життя при народженні досягла рівня 1992 року, що свідчить про позитивну динаміку цього показника після кризи 2008 року. Заслужує уваги той факт, що очікувана тривалість життя жінок на 11 – 12 років перевищує значення показника для чоловіків. Середній вік померлих у 2010 році склав 68,5 років, у тому числі жінок – 73,3 роки, чоловіків – 63,6 роки.

Розподіл основних груп хвороб як причини смерті показано на рис. 3.

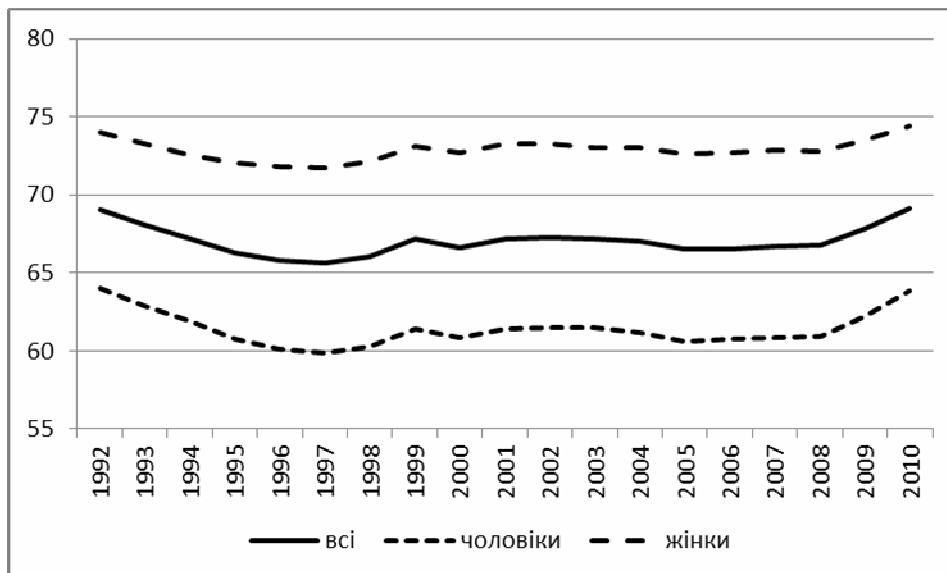

Рис. 2. Очікувана тривалість життя при народженні населення Дніпропетровської області за даними [2]

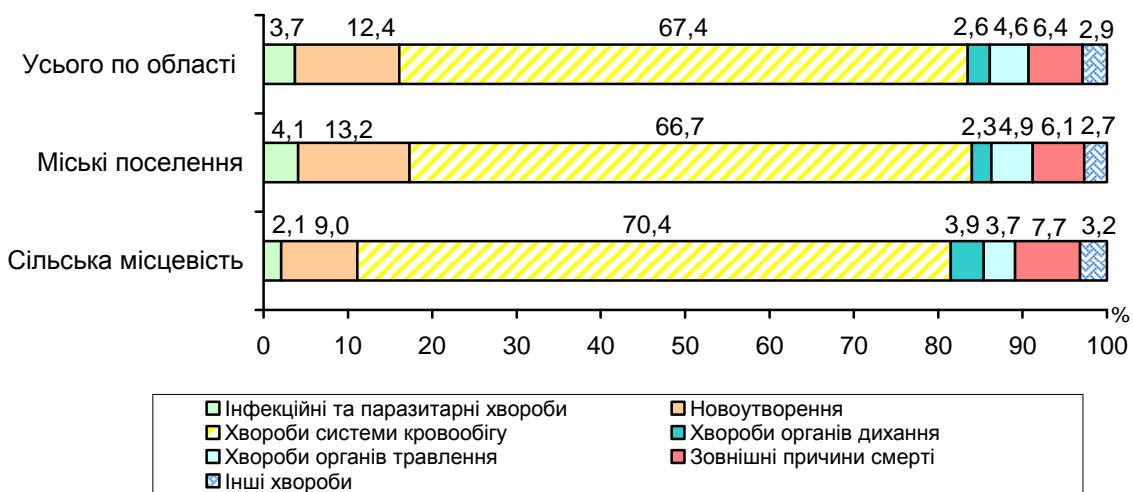

Рис. 3. Розподіл кількості померлих у 2010 році за окремими причинами смерті (за [1])

Захворюваність населення протягом останніх 5 років поступово збільшувалась з 2812 тис. зареєстрованих випадків захворювань у 2005 році до 2888,3 у 2010 році. Структура захворюваності за групами хвороб наведена на рис. 4.

Слід зазначити, що переважаюча частка захворюваності органів дихання в Дніпропетровській області (41%) вища порівняно з сусідніми регіонами (наприклад, в Харківській області – 36%). Це, зокрема відображає стан забруднення атмосферного повітря стаціонарними і пересувними джерелами, яке в деяких містах області (у 2010 році - Дніпропетровськ, Кривий Ріг, Дніпродзержинськ, Нікополь, Тернівка) досягає високого рівня. Найбільш інтенсивними джерелами забруднення атмосфери є підприємства металургії [3], у викидах яких присутні численні отруйні гази і речовини. Детально це питання на прикладі Кривбасу досліджувала Д. Шиян, яка проаналізувала чинники захворюваності населення Кривого Рогу на екологічно залежні хвороби і здійснила геопатогенне районування Кривбасу.

Отже, захворюваність як соціальне явище певним чином скорочує тривалість життя, зумовлює смертність людей і таким чином впливає на природний рух населення. Взаємозв'язок цих двох соціальних проблем очевидний і оптимізується через управління системою охорони здоров'я області. Кардинальні реформи, які починаються в галузі медицини і охорони здоров'я, мають суттєво підвищити рівень медичних послуг і сприяти зменшенню захворюваності. Але велике значення має доступність медичних послуг для широких верст населення. Якщо найпростіші медичні процедури і дешеві ліки нормативно доступні всім громадянам, то складні медичні втручання, комплексні обстеження і діагностика, якісні і дорогі медикаменти, лікування в сучасних лікарнях тощо є платними з досить високою ціною. Це відділяє велику кількість населення з малими доходами від можливості отримати якісні медичні послуги. Отже, третя соціальна

проблема Дніпропетровщини, як і інших регіонів України, яка є надійним індикатором соціального благополуччя, - це зайнятість в системі суспільного виробництва.

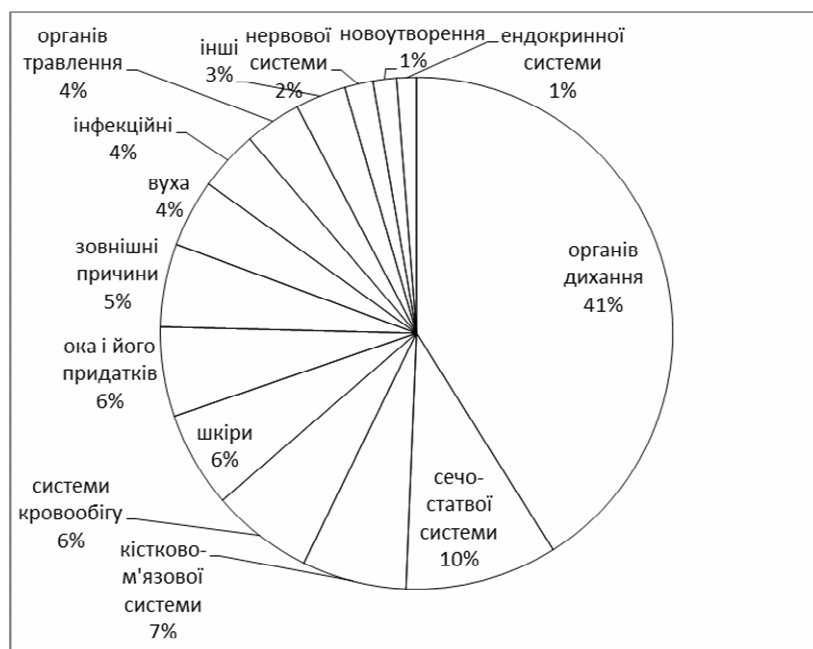

Рис. 4. Структура захворюваності населення Дніпропетровської області у 2010 році за даними [2]

Саме зайнятість визначає соціальний статус людей, доступність для них багатьох соціальних можливостей, послуг тощо. Людина, яка має роботу і постійне джерело доходу, хоча навіть і невеликого, може певним чином планувати своє майбутнє, користуватися доступними для себе соціальними благами і забезпечувати життєздатність своєї сім'ї. Конкурентність на ринку праці змушує людей у пошуку робочих місць з вищою оплатою праці прагнути до вдосконалення своїх професійних навичок, підвищення рівня компетентності, освоєння нових професій і спеціальностей тощо. У зв'язку з цим ми розглядаємо зайнятість населення як одну з найважливіших соціальних проблем, вирішення якої буде сприяти підвищенню якості життя.

За офіційними даними [2], у 2010 році в Дніпропетровській області рівень безробіття (за методологією МОП) в цілому склав 7,1% по відношенню до всього економічно активного населення, у тому числі серед міського населення – 7,1%, сільського – 7,0%, жінок – 6,8%, чоловіків – 7,4%. При цьому спостерігається тенденція зростання кількості безробітних від 82,5 тис. осіб у 2007 році до 129,4 тис. осіб у 2009 році і 117,7 тис. осіб у 2010 році. Наведені дані свідчать про суттєвий вплив глобальної фінансової кризи на зайнятість населення в Дніпропетровській області.

Розподіл причин звільнення у 2010 році показано на рис. 5.

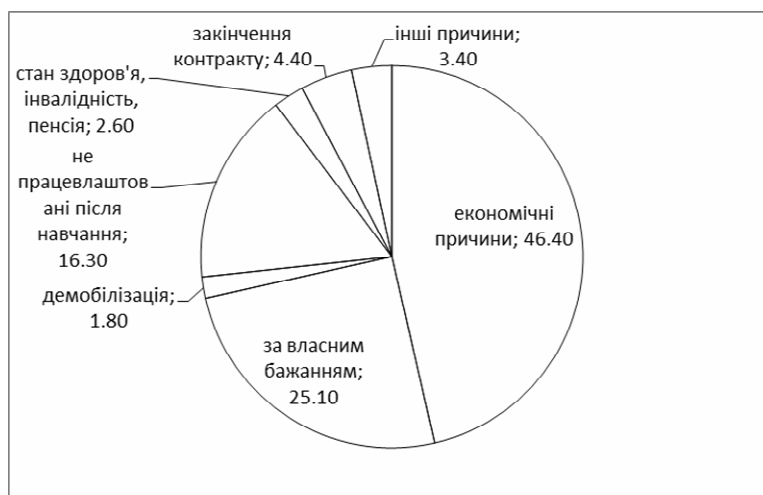

Рис. 5. Причини звільнення у 2010 році (% за даними [2])

Переважаання економічних причин звільнення (46,6 %) свідчить про суттєві кризові зміни в економіці регіону, пов'язані з глобальною фінансовою кризою 2008 року. Не виключено, що серед категорії працівників, звільнених за власним бажанням (25,1 %), певна частка звільнена з прихованих економічних причин.

Звертає на себе увагу досить високий відсоток осіб (16,3 %), які закінчили навчання в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах I – IV рівнів акредитації і не змогли знайти роботу. Для них ситуація особливо неприйнятна тому, що вони не мають першого робочого місця.

Аналізуючи зайнятість населення, слід звернути увагу на те, що вона істотно залежить від віку працюючих. На рис. 6 наведено дані про зайнятість населення за віковими категоріями, з яких видно, що більше 80 % населення працевлаштовані у віковій категорії від 30 до 40 років, найменша зайнятість характерна для вікових категорій 15 – 24 роки і 60 – 70 років.

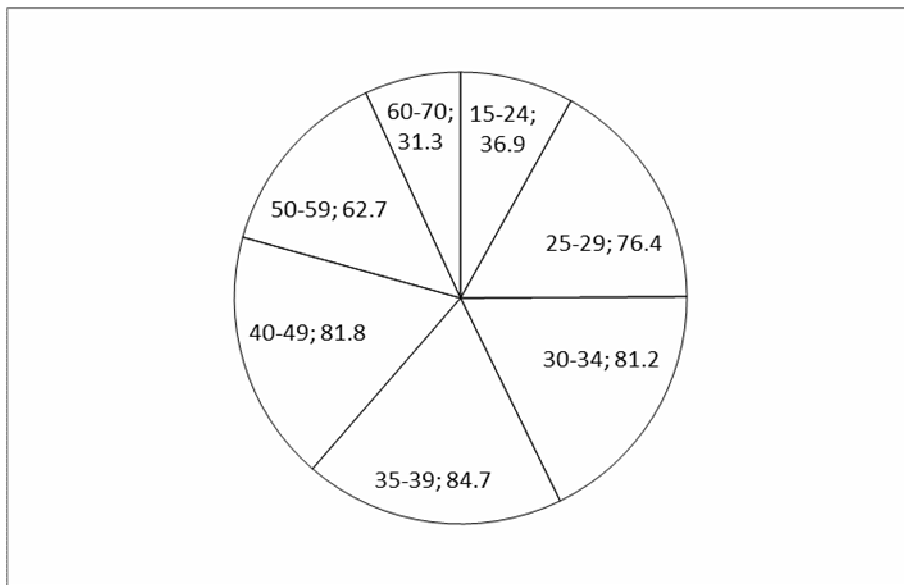

Рис. 6. Зайнятість населення за віковими категоріями
(у % до загальної кількості відповідної категорії; за даними [2])

Враховуючи, що для Дніпропетровської області характерна концентрація виробництва з досить складними технологіями, які вимагають залучення найманих працівників певної кваліфікації, за статистикою з року в рік поступово зростає частка працюючих з відносно високими рівнями (2500 – 3000 грн) номінальної заробітної платні. Так, у грудні 2010 року ця частка досягла 71,1 % [щорічн]. Зважаючи на те, що життєвий рівень населення суттєво залежить від наявності високооплачуваної роботи, в умовах виходу з глобальної фінансової кризи 2008 року на тлі переважаючого скорочення виробництва частіше звільняються і втрачають можливість отримання високоякісних медичних послуг наймані працівники з низькою кваліфікацією.

Висновки. З викладеного вище можна зробити висновок, найважливіші соціальні проблеми Дніпропетровської області, а саме – природний рух, захворюваність і зайнятість населення – є надійними індикаторами рівня і якості життя населення, бо визначають найголовнішу цінність суспільства – життя людини. Природний рух населення є інтегральним показником «соціального здоров'я» регіону, який дуже чутливий до умов життя людей. Захворюваність, яка визначає фізичний і духовний стан людини, тривалість і якість життя, суттєво залежить, зокрема від екологічної ситуації в регіоні і від стану (розвитку) сфери охорони здоров'я в регіоні і в Україні в цілому. Саме через ці чинники можна ефективно змінити показники захворюваності. Зайнятість населення розглядається як умова доступності якісних медичних послуг для населення, тобто, як економічна основа охорони здоров'я і ефективності лікування кожної людини.

Список використаних джерел:

1. *Смертність населення по містах та районах Дніпропетровської області у 2010 році. Статистичний бюлетень. Відп. за вип. Ходова Л.С. Головне управління статистики у Дніпропетровській області, м. Дніпропетровськ, 2011. – 25 с.*
2. *Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2010 рік. За ред. О.М. Шпильової. Головне управління статистики у Дніпропетровській області, м. Дніпропетровськ, 2011. – 516 с.*
3. *Шиян Д.В. Територіальні особливості захворюваності населення м. Кривий Ріг як центру старопромислового району: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / Д.В. Шиян. – Харків, 2012. – 22 с.*